

MONIKA GOVEKAR-OKOLIŠ

KONCEPT NACIONALNE VZGOJE IN POUK ZGODOVINE V SREDNJIH ŠOLAH NA SLOVENSKEM V 2. POLOVICI 19. STOLETJA

THE CONCEPT OF NATIONAL EDUCATION AND HISTORY LESSONS IN SECONDARY SCHOOLS IN SLOVENIA IN THE 2ND HALF OF THE 19TH CENTURY

Izvleček

V 2. polovici 19. stoletja Slovenci nismo imeli svoje pristojnosti in zelo malo možnosti za oblikovanje koncepta slovenske nacionalne vzgoje znotraj avstrijskega šolstva. To spoznamo iz predpisanih predmetnikov in učnih načrtov za srednje šole. Na teh, kot smo ugotovili, so imeli največjo vlogo pri oblikovanju koncepta slovenske nacionalne vzgoje prav zavedni slovenski učitelji, ki so znali uporabiti vsebine predmetov tudi za širjenje znanj iz slovenske zgodovine, kulture, umetnosti in pomena slovenskega jezika. S tem so lahko bolj razvijali kulturno nacionalno identiteto kot politično, kajti cilji in vsebine predmetov niso imeli posebnih poudarkov na politiki, še najmanj na politiki slovenskih dežel. Znanja o tem so lahko dijaki dobili vzporedno s spoznanji političnega razvoja Avstrije prav pri pouku geografije in zgodovine, sploh če ga je vodil zavedni slovenski učitelj.

Ključne besede: nacionalna vzgoja, srednje šole, predmetniki in učni načrti, učni cilji, vsebine nacionalnih predmetov, pouk zgodovine, zavedni slovenski učitelji.

Abstract

In the 2nd half of the 19th century Slovenians had little jurisdiction and very few options in forming a concept of national education within the Austrian school system. This is evident from the syllabuses and curricula for secondary schools of that time. As we have determined, the nationally conscious Slovenian teachers had the greatest role in forming a concept of Slovenian national education. They knew how to use the contents of subjects also for the distribution of knowledge in Slovenian history, culture, art and the importance of Slovenian language. This helped to develop the cultural and national identity, as well as political, since the goals and contents of the subject had no emphasis on politics, especially of the politics of Slovenian countries. Students obtained this knowledge parallel to the education of the political development of Austria at geography and history, of course with the precondition that they were taught by a nationally aware Slovenian teacher.

Keywords: national education, secondary schools, syllabuses and curricula, teaching goals, content of national subjects, history lessons, conscious Slovenian teachers.

KONCEPT NACIONALNE VZGOJE IN POUK ZGODOVINE V SREDNJIH ŠOLAH NA SLOVENSKEM V 2. POLOVICI 19. STOLETJA

Nacionalna vzgoja je bila v drugi polovici 19. stoletja pomembna za oblikovanje in razvoj nacionalne identitete Slovencev. Poseben položaj je imela slovenska nacionalna vzgoja tudi v srednjem šolstvu, kjer ni nastopala kot samostojni učni predmet, temveč je obsegala različne sestavine vzgojnega delovanja posamezne šole. Zato lahko rečemo, da je bila nacionalna vzgoja bolj načelo vzgajanja, usmeritev, oziroma koncept vzgoje, v katerem se prepletajo domovinska, državljanska in narodno-kulturna vzgoja. Glede na to, da smo imeli na Slovenskem v omenjenem času srednje šole, ki so bile organizirane znotraj avstrijskega šolstva in avstrijske šolske uprave ter politike in je pouk potekal v nemškem jeziku, smemo dvomiti v to, da bi srednje šole na Slovenskem lahko legalno razvile vzgojni koncept, ki bi spodbujal oblikovanje slovenske nacionalne identitete. Zato želimo v nadaljevanju ugotoviti, kako in na osnovi česa se je lahko sploh razvijal koncept nacionalne vzgoje Slovencev na srednjih šolah, in ali je ta razvijal (kulturno ali politično) slovensko nacionalno identiteto. Podrobnejši opis tega si bomo prizadevali prikazati z analizo vsebin in učnih ciljev tako imenovanih nacionalnih predmetov na srednjih šolah ter z opisom svojevrstne vloge in pomena nacionalne vzgoje pri pouku zgodovine.

Vsebine nacionalnih predmetov v srednjih šolah

Nacionalna vzgoja je na srednjih šolah v drugi polovici 19. stoletja prežemala vse tiste predmete, ki so bili po svoji naravi bolj nacionalno obarvani. Koliko je bilo takih predmetov, ki bi lahko vodili koncept slovenske nacionalne vzgoje na srednjih šolah, bomo prikazali z opisom in analizo učnih predmetnikov za posamezno vrsto srednje šole (gimnazije, realke, strokovne šole (učiteljišče)). Posebej bomo tudi opisali učne načrte posameznih predmetov, oziroma le tiste vsebine, ki so lahko pri pouku seznanjale dijake o slovenskih deželah, zgodovini, kulturi, jeziku in umetnosti. Iz analize vsebin želimo spoznati, ali so te sploh lahko vplivale na oblikovanje slovenske nacionalne zavesti in identitete, hkrati pa tudi ugotoviti, ali so bile vsebine usmerjene v razvoj bolj kulturne ali politične identitete ali pa sta se obe vrsti nacionalne identitete prepletali tudi v šolstvu.

Gimnazije

Osnutek organizacije gimnazij in realk iz leta 1849 je določal naslednji učni predmetnik za gimnazije:

Skica 1: Število tedenskih ur obveznih in neobveznih učnih predmetov na gimnaziji (Entwurf der..., 1849, str. 19–20)

PREDMETI	NIŽJA GIMNAZIJA				VIŠJA GIMNAZIJA				Skupaj
	R A Z R E D I								
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
<i>Obvezni</i>									
Religija	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Latinščina	8	6	5	6	6	6	5	5	47
Grščina	-	-	5	4	4	4	5	6	28
Materinščina	4	4	3	3	2	3	3	3	25
<i>Geografija</i>									
<i>in zgodovina</i>	3	3	3	3	4	3	3	3	25

PREDMETI	NIŽJA GIMNAZIJA				VIŠJA GIMNAZIJA				Skupaj
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
<i>Obvezni</i>									
Matematika	3	3	3	3	4	3	3	-	22
Prirodopis in fizika	2	2	3	3	2	3	3	3	21
Filozofska propedeutika	-	-	-	-	-	-	-	2	2
<i>Neobvezni</i>									
Drugi deželni jeziki									
Drugi živi jeziki (fra., ang.)									
Kaligrafija									
Risanje									
Petje									
Telovadba									

Predmetnik ne navaja posebej tedenskih ur pouka neobveznim učnim predmetom. Glede teh predmetov le navaja, da se naj učno osebje posamezno, po gimnazijah, odloča o številu ur po željah staršev in predstavnikov dijakov, sicer pa naj se z deželnim šolskim svetom sporazume o tem, ali bodo ti predmeti uvrščeni tudi med obvezne učne predmete (Entwurf der..., 1849, str. 20). Kot lahko spoznamo iz predmetnika, se je pouk zgodovine izvajal skupaj z geografijo in sicer po 3 ure na teden v nižji in višji gimnaziji, izjemoma se je poučeval 4 ure tedensko v 5. razredu gimnazije (prvem razredu višje gimnazije). Skupaj se je omenjeni predmet poučeval skozi vse gimnazijske razrede (8 razredov) 25 ur.

Analiza učnih ciljev posameznih predmetov gimnazije z nacionalno vsebino

Skozi pregled podrobnosti učnih ciljev posameznih predmetov za gimnazije smo ugotovili, da pri naravoslovnih učnih predmetih ni najti nobenih vsebin, ki bi se kakorkoli nanašale na znanja o slovenski domovini, zgodovini, kulturi, umetnosti in jeziku, še najmanj pa na slovenske nacionalne vsebine. Zato smo pregledali tovrstne vsebine pri družboslovnih predmetih. Med nacionalnimi predmeti, ki so bili navedeni v predmetniku, je izstopal predmet geografija in zgodovina. Kot vidimo, se zgodovina ni poučevala samostojno, temveč skupaj z geografijo. Analiza učnih ciljev in vsebine omenjenega predmeta nam kaže, da so dijaki v nižji gimnaziji pregledno spoznali zemljepis z naravnimi in političnimi razdelitvami, skupaj s pregledom pomembnih oseb in dogodkov iz obče človeške zgodovine, posebno iz zgodovine Avstrije (Entwurf der..., 1849, str. 30–31). To nam dokazujejo tudi predpisane vsebine predmeta, saj so se dijaki nižjih gimnazij učili o avstrijski zgodovini le v tretjem in četrtem razredu. Poudarek je bil na pomembnejših dogodkih avstrijske domovine, povezanih z glavnimi momenti svetovne zgodovine (Entwurf der..., 1849). Dokončna obravnava zgodovine Avstrije je bila povezana s poudarjenim avstrijskim domoznanstvom (ib.), znotraj tega pa so se dijaki lahko vzgajali v duhu avstrijske domovinske vzgoje, kar je bil paradoks za slovenske dijake, saj so po tem učnem načrtu morali sprejemati Avstrijo za svojo domovino in državo.

Podobno je bilo tudi z učnimi cilji in vsebinami pri predmetu geografija in zgodovina v višji gimnaziji. Dijaki so dobivali znanja iz svetovne zgodovine Grkov in Rimljanov ter iz domovine Avstrije, kar se je povezovalo z znanji iz geografije. Šele v zadnjem razredu

gimnazije so bili dijaki deležni podrobne zgodovine in geografije, predvsem zgodovine posameznih delov Avstrije kot domovine in države (Entwurf der..., 1849, str. 31–32).

Med družboslovnimi predmeti je bil prav gotovo pomemben slovenski jezik. Osnutek organizacije gimnazij in realk je posebej opredeljeval tudi slovanske jezike kot materinščino. Med temi je za slovenski jezik določal, naj se za enkrat uporablja slovnica po Muršcu, da naj dijaki berejo najboljša domača dela in se pri tem seznani z literarno zgodovino in zgodovinskim razvojem jezika. Glede najboljših domačih del pa omenja primere iz karantanskih fragmentov (Brižinski spomeniki), Trubarja in Dalmatina ter iz novejšega časa omenja Jarnika in Prešerna. Kot zanimivost naj omenimo, da je »Osnutek...« med drugim navedel, da za pouk slovanskih jezikov ni ustreznih učbenikov, sicer pa je dopuščal, da se pri pouku jezikov, katerih literatura je siromašnejša, lahko posveti študiju bogatejše literature drugega jezika v državi (Entwurf der..., 1849, str. 150–151). To je povzetek edinega učnega načrta za pouk slovenskega jezika kot učnega predmeta na gimnazijah, ki se do leta 1900 ni kaj dosti spremenil. Koliko se je pri pouku slovenskega jezika uporabljalo predpisana domača dela, in na kakšen način je bila predstavljena slovenska literarna zgodovina, je bilo odvisno predvsem od zavednosti učitelja slovenščine. Po predpisanih vsebinah sodeč predpostavljamo, da so se dijaki pri slovenščini lahko seznanili z nacionalno tematiko in s pomenom slovenstva, pri čemer so lahko bolj oblikovali kulturno nacionalno identiteto.

Po Osnutku organizacije gimnazij in realk pa je pregled učnih ciljev in vsebin umetniških predmetov: kaligrafije (lepopisja), risanja, petja, telovadbe (Entwurf der..., 1849, str. 38) na gimnazijah pokazal, da ti predmeti niso imeli predpisanih nobenih vsebin, tudi nacionalnih ne, saj je bil pouk teh predmetov neobvezen in se je določal na željo dijakov, staršev in končno po odločitvah deželnega šolskega sveta (ib.). Koliko pa so ti neobvezni predmeti lahko vplivali na razvoj nacionalne vzgoje, je bilo odvisno od nacionalne zavesti in zahtev staršev, učiteljev in predstavnikov deželnih šolskih svetov. Za potrditev tega naj omenimo primer kranjske gimnazije, na kateri je slovenščino poučeval profesor Globočnik, ki je hkrati poučeval v slovenščini tudi vse umetnostne predmete: petje, risanje in lepopisje, pri petju pa mu je pomagal tudi kaplan Smolej (Novičar – Iz Kranja, 1862). Primer nam nakazuje, da je lahko slovenski učitelj pri navedenih predmetih tudi nacionalno vzgajal. Zanimiv je tudi podatek iz Novic, ki pravi, da so na mariborski in celjski gimnaziji s prizadevanji uspeli uvesti med neobvezne predmete tudi slovensko zgodovino. Novice so v zvezi s tem pisale: »Prednost pred ljubljansko gimnazijo je ..., da se kakor na celjski tudi na mariborski gimnaziji uči domača (štajarska) zgodovina.« (Mariborska..., 1865, str. 297). Sklepati je, da so si dijaki na teh gimnazijah prav pri navedenih predmetih lahko razvijali kulturno nacionalno identiteto, saj so se seznanjali s slovensko kulturo in zgodovino.

Poleg omenjenega Osnutka organizacije gimnazij in realk iz leta 1849 pa smo tudi v kasnejših predmetnikih in učnih načrtih za gimnazije analizirali, kakšne so bile spremembe, predvsem glede opredelitve nacionalnih vsebin. Za primerjavo smo našli učni načrt za gimnazije iz leta 1900 (Lehrplan..., 1900), ki kaže, da se stanje v primerjavi z letom 1849 ni bistveno spremenilo.

Gimnazije so, kot je razbrati iz obeh predmetnikov in učnih načrtov za posamezne predmete, dajale splošna znanja, ki so usmerjala dijake lahko le v nadaljnji študij. To pomeni, da je imela gimnazija po predpisanih predmetnikih in učnih načrtih zelo malo možnosti razvoja slovenske nacionalne vzgoje, s tem pa tudi oblikovanja nacionalne identitete Slovencev. Gimnazije so pri pouku, kot lahko le predpostavljamo, le izjemoma razvijale koncept nacionalne vzgoje. Pri tem so bili lahko izjema tudi neobvezni predmeti, za katere je učni načrt določal deželni šolski svet, kar je pomenilo, da so lahko pri tem predmetu na gimnazijah na Slovenskem uporabljali več slovenskih vsebin. Koncept nacionalne vzgoje se je na

gimnazijah razvijal le, če so se zanj zavzemali zavedni slovenski učitelji, ki so znali pri posredovanju učne snovi dodati tudi določene poudarke na slovenske nacionalne značilnosti, s čemer pa so skrbeli tudi za nacionalno vzgojo in oblikovanje kulturne nacionalne identitete.

Realke

Podrobni predmetniki in učni načrti za realke so prav tako podani v Osnutku organizacije gimnazij in realk iz leta 1849. Ta je posebej opredelil predmetnike in učne načrte za vse vrste nižjih realk in za višje realke. Predmetnik za nižje, štiri-razredne realke je predpisoval naslednje obvezne učne predmete:

Skica 2: Število tedenskih ur obveznih učnih predmetov na nižji, štiri-razredni realki (Entwurf der..., 1849, str. 226)

PREDMETI	R A Z R E D I				Skupaj
	1.	2.	3.	4.	
Pouk religije	2	2	2	2	8
Materinščina	4	4	4	5	17
Drugi živi jezik	4	4	3	3	14
Geografija in zgodovina	3	3	4	-	10
Matematika	4	4	4	-	12
Uporabna aritmetika poleg menjalne in plačilne znanosti	-	-	-	3	3
Prirodoslovje in naravoznanstvo	3	3	3	-	9
Tehnologija	-	-	-	5	5
Blagoznanstvo	-	-	-	2 (v 1. sem.)	2
Risanje	6	6	6	1 (v 1. sem.) 2 (v 2. sem.)	21
Kaligrafija	2	2	2	-	6

Enaki predmeti so bili predpisani za tri-razredne nižje realke, seveda z manjšim številom ur pouka, na dvo-razrednih nižjih realkah pa ni bilo predmeta blagoznanstvo, drugi predmeti pa so bili enaki (Entwurf der..., 1849). Iz predmetnika za nižjo realko spoznamo, da se je zgodovina poučevala skupaj z geografijo, enako kot na gimnaziji. Razlika je v urah poučevanja. V prvih dveh razredih nižje realke se je zgodovina skupaj z geografijo poučevala 3 ure na teden, v 3. razredu 4 ure, v zadnjem 4. razredu pa omenjenega predmeta sploh ni bilo. Ugotovimo, da se je predmet geografija in zgodovina poučeval v vseh štirih razredih realke skupaj 10 ur na teden. Nekoliko drugače je bilo na višji realki.

Predmetnik za višje realke (tri-razredne) je predpisoval naslednje obvezne učne predmete:

Skica 3: Število tedenskih ur obveznih učnih predmetov na višji realki (Entwurf der..., 1849, str. 244)

PREDMETI	R A Z R E D I			
	1.	2.	3.	Skupaj
Pouk religije	2	2	2	6
Materinščina	5	5	5	15
Drugi živi jezik	5	5	5	15
Zgodovina in geografija	3	3	3	9
Matematika	5	4	4	13
Prirodoslovje	4	2	-	6
Naravoznanstvo	-	4	5	9
Risanje	6	6	6	18
(Kaligrafija)	(2)	(2)	-	(4)

Iz predmetnika spoznamo, da se je zgodovina poučevala znotraj predmeta zgodovina in geografija in ne geografija in zgodovina, kot je bilo na gimnaziji in nižji realki. Tokrat se je v vseh treh razredih izvajal pouk omenjenega predmeta 3 ure na teden, skupaj v vseh razredih višje realke je 9 ur. To je uro manj kot v nižji realki.

»Osnutek ...« k predmetniku navaja, da se pouk kaligrafije (lepopisja) poučuje le tam, kjer to zahteva poklic. Glede obveznih živih jezikov pa omenja, da se ti razlikujejo med seboj (po imenih jezikov) po posameznih deželah Avstrije. Zato »Osnutek...« utemeljuje, da ti jeziki niso določeni, saj zanje oblikujejo svojevrstne učne načrte šolski svetovalci po posameznih deželah Avstrije in jih dajejo v potrditev ministrstvu (Entwurf der..., 1849, str. 244).

Poleg obveznih učnih predmetov je predmetnik določal tudi neobvezne učne predmete za vse realke. Sem se prištevajo predvsem drugi deželni jeziki, v višjih realkah pa so med neobveznimi učnimi predmeti navedeni drugi živi jeziki, kar smo že omenili. V vseh realkah pa sta med neobvezne učne predmete spadala tudi petje in telovadba (Entwurf der..., 1849).

Analiza učnih ciljev posameznih predmetov nižje in višje realke z nacionalno vsebino

Pregled omenjenih vsebin predmetov posameznih učnih načrtov za vse vrste realk je ponovno pokazal, da v nobenih od naštetih naravoslovnih in strokovnih predmetov ni mogoče zaslediti slovenske nacionalne tematike, oziroma vsebin, ki bi dajale možnosti za oblikovanje nacionalne vzgoje in identitete Slovencev. Glede družboslovnih predmetov pa moramo poudariti, da predmetniki realk nikjer ne opredeljujejo učnega načrta slovenskega jezika, kot ga je gimnazijski učni načrt v okviru slovanskih jezikov. Zato ni mogoče opredeliti, koliko so se lahko dijaki seznanjali s slovensko literaturo in izobraževali v slovenskem jeziku. Osnutek organizacije gimnazij in realk v predmetniku za realke tudi ne določa, kateri so obvezni drugi živi jeziki in kateri neobvezni drugi deželni jeziki, saj prepušča podrobnosti, skupaj z učnimi načrti, odločitvam posameznim deželnim šolskim svetom. Izjema med družboslovnimi predmeti v predmetnikih realk pa je predmet geografija in zgodovina. Le pri tem predmetu smo našli vsebine, podobno kot pri gimnazijah, ki so lahko seznanjale dijake s slovensko geografijo in zgodovino znotraj Avstrije.

Učni načrt iz Osnutka organizacije gimnazij in realk je za pouk geografije in zgodovine za nižje realke predpisoval učni cilj, po katerem morajo dijaki pridobiti pregledna znanja o

površju zemlje po njenih naravnih in političnih delih, skupaj z njenimi pomembnimi označitvami za obrt in rokodelstvo. Poleg tega morajo dijaki tudi pridobiti pregled nad temeljnimi značilnostmi iz obče človeške zgodovine v njenih kronoloških sklopih. Pomembna so tudi znanja o avstrijskih mestih, njihovih zgodovinskih razvojih ter stanjih v obrti in trgovini, vključno z upoštevanjem celotne avstrijske domovine (Entwurf der..., 1849, str. 229–230). Po analizi vsebin tega predmeta pri vseh vrstah nižjih realk (dvo-, tro- in štiri-razrednih), smo ugotovili, da so na teh pri predmetu geografija in zgodovina dijake seznanjali z domoznanstvom avstrijske geografije pregledno skozi zgodovino Avstrije le v zadnjih razredih nižjih realk. Poleg teh vsebin so se dijaki seznanjali z obrtno in trgovsko statistiko ter zakonodajo v Avstriji, skupno s ponovitvami iz geografije (Entwurf der..., 1849).

Poleg nižjih realk pa je učni načrt za višje realke predpisoval pri predmetu zgodovina in geografija učni cilj, po katerem morajo dijaki spoznati osnove iz svetovne zgodovine in njenih pragmatičnih skupnih okoliščin, pridobiti natančna znanja o zgodovinskem razvoju Avstrije, s posebnimi poudarki na avstrijski domovini (Entwurf der..., 1849, str. 246). Vsebinska učnega načrta kaže, da so dijaki šele v tretjem, zadnjem razredu, skozi natančen opis zgodovinskih dogodkov, pridobili tudi znanje iz geografije. Osrednji poudarek pa je bil na avstrijski zgodovini že od srednjega veka naprej. V drugem semestru zadnjega razreda je načrt predpisoval podrobnejšo obravnavo statistike Avstrije skozi razvoj obrti in trgovine ter primerjalno statistiko s pregledom drugih glavnih mest (Entwurf der..., 1849).

Pri vsebinah pouka geografije in zgodovine na vseh realkah tudi ni bilo mogoče najti takih, ki bi se posebej nanašale na slovensko zgodovino in geografijo. To je bil pravzaprav iz predmetnikov vseh realk edini predmet, ki je v svojih predpisanih vsebinah nakazoval na možnost slovenske nacionalne vzgoje, skupaj z domovinsko, kar pa je bila stvar preudarka učitelja samega.

Poleg omenjenega Osnutka organizacije gimnazij in realk, smo tudi poiskali druge predmetnike in učne načrte, da bi našli možne razlike in morda že določene nacionalne vsebine pri posameznih predmetih. Predmetnik iz leta 1899 je za nižje realke prinesel spremembe. Med obveznimi predmeti ni več: drugega živega jezika, uporabne aritmetike, naravoznanstva, tehnologije in blagoznanstva. Na novo pa so navedeni obvezni predmeti: francoščina, angleščina, fizika, kemija in geometrijsko risanje (Normallehrplan der Realschulen, 1899). Tudi pri pregledu vsebin omenjenega predmetnika za realke nismo zasledili opisa, ki bi nakazoval možnost nacionalne vzgoje Slovencev. Med vsemi predmeti so najbolj izstopale vsebine predmeta geografije in zgodovine, ki so kot do sedaj, dajale možnost spoznanja avstrijske domovine in države (ib.).

Tudi predmetnik in učni načrt iz leta 1899 za nižje in višje realke sta slovenskim dijakom nudila zelo malo vsebin, prek katerih bi ti lahko oblikovali nacionalno identiteto. Še največ znanj o geografskem in zgodovinskem položaju ter kulturi so spoznavali znotraj Avstrije. Realke so, podobno kot gimnazije, prek svojih vsebin zgolj pri predmetu geografija in zgodovina, nakazovale možnosti razvoja slovenske nacionalne vzgoje. Več o Slovencih in slovenskem narodu ter kulturi so izvedeli dijaki, seveda v povezanosti z Avstrijo, če so ta predmet poučevali zavedni slovenski učitelji, ki so pri pouku želeli razvijati tudi nacionalno vzgojo Slovencev. Drugače pa so bili dijaki za tovrstno vzgojo prikrajšani.

Strokovne šole

Strokovne šole so imele znotraj srednjih šol svojevrsten položaj. Med njimi so šole, ki so jih ustanavljala društva, trgovsko-obrtno zbornice in združenja, ki so zanje tudi skrbela. Poleg teh pa so bile strokovne šole, ki so delovale znotraj realk in so bile odvisne od vodstva realk oziroma tudi od avstrijske šolske oblasti, kot je bila, denimo, risarska šola pri ljubljanski realki. Posebno mesto pa imajo seveda učiteljsišča, ki so bila v popolnosti pod

nadzorstvom avstrijske šolske oblasti. Za vsako od omenjenih vrst strokovnih šol smo našli, sicer veliko težje, kot za gimnazije in realke, predmetnik in učni načrt. Ti nam dajejo le najbolj splošno predstavo o tem, kaj vse so se dijaki učili na tovrstnih šolah. S pomočjo analize vsebin učnih predmetov bomo opisali tiste, ki naj bi dajali možnost nacionalne vzgoje, s tem pa tudi oblikovanja nacionalne identitete Slovencev, s poudarkom na pouku zgodovine.

Med šolami, ki so jih ustanavljala društva, združenja in zbornice, smo našli primer predmetnika in učnega načrta za kmetijske šole iz leta 1876 v Ljubljani. Ta načrt, kot se omenja v njegovem uvodu, je bil sestavljen kot osnovni primer za sestavljanje učnih načrtov za posamezne kmetijske šole po Kranjskem. Načrt je predpisoval pouk v dveh tečajih po pet mesecev, podrobnosti poteka pouka pa so se ravnale po razmerah v krajih (Osnova učnega črteža..., 1876). Predmetnik je predpisoval naslednje učne predmete:

Skica 4: Predmetnik kmetijskih šol (Osnova učnega črteža..., 1876)

PREDMETI

Podučevanje v kmetijstvu s prirodoznanskim naukom vred

Številjenje in geometrija

Spisje

Zakonoznanstvo

Vsebine omenjenih predmetov kažejo, da so se dijaki lahko seznanjali zgolj s strokovnimi znanji. Med temi predmeti so nas zanimala vsebine predmeta spisje. Dijaki so se pri tem seznanjali z »opravilnimi« listi, ki so jih uporabljali v vsakdanjem življenju: »plačilni listi, sprejemni listi, pobotnice, spričala in dolžna pisma, oziraje se vedno na potrebe kmetovalca.« (Osnova učnega črteža..., 1876, str. 11). Poleg tega pa so se seznanili tudi s pismi in z vlogami za srenjske predstojnike in deželne oblasti (ib.). Pri predmetu zakonoznanstvo pa so se dijaki seznanjali z znanji državnih osnovnih zakonov kranjske občinske postave ter s posameznimi zakoni (ib.).

Na kmetijski šoli ni zaslediti pouka zgodovine, ne vsebin, ki bi se povezovale z nacionalno tematiko in bi dajale možnosti nacionalne vzgoje. Predmetnik pa nam tudi potrjuje, da so bile tovrstne strokovne šole zgolj usmerjene v strokovno in ne v splošno izobraževanje, še manj pa so bile te šole nacionalno vzgojno naravnane, čeprav so bile to šole v slovenskem učnem jeziku, po čemer bi lahko menili, da bi te najlažje razvijale nacionalno identiteto Slovencev.

Med strokovnimi šolami znotraj realk smo našli podatke o predmetih za risarsko šolo pri ljubljanski realci. Ministrstvo za bogočastje in uk je leta 1856 določilo tako imenovano »Organsko določbo o nedeljski šoli za rokodelce na nižji realci v Ljubljani« (Bericht der..., 1854–1856).

Skica 5: Predmetnik ljubljanske risarske šole (Bericht der..., 1854–1856)

Določeni učni predmeti so se delili na tri skupine, in sicer:

A. Splošno znanje, ki je potrebno vsakemu obrtniku. V tej skupini so bili naslednji predmeti:

1. Sestavljanje spisov

2. Računstvo

3. Zemljepis

B. Vede, ki jih potrebujejo obrtniki, ki se ukvarjajo z upodabljanjem oblik. Tu so predmeti:

1. Osnove geometrije v zvezi z linearnim risanjem

2. Stavbna umetnost in stavbno risanje

3. Prostoročno risanje združeno z modeliranjem arhitektonskih okrasov

C. Naravoslovne vede, kamor sodijo:

1. Naravoslovje
2. Fizika
3. Kemija

Vsebine učnih predmetov te šole nam razkrivajo zgolj strokovno usmerjenost, med splošnimi predmeti pa tudi ni vsebin, ki bi imele nacionalno tematiko. Kot zanimivost lahko spoznamo, da so imeli predmet Zemljepis, Zgodovine pa ne. Ugotovimo, da je le pouk zemljepisa dajal osnovna znanja o zemljepisu, kjer pa so dijaki lahko spoznali tudi položaj slovenskih dežel znotraj Avstrije (Bericht der..., 1854–1856). Koliko je prispeval splošen pouk sestavljanja spisov k možnosti razvoja nacionalne vzgoje pa ne moremo natančno opredeliti, saj vsebine niso bile navedene. Sicer pa je na tej šoli potekal pouk v nemščini, z dovoljenjem uporabe slovenščine za lažjo interpretacijo učnih vsebin (Bericht der..., 1854–1856).

Učiteljska so imela od ostalih strokovnih šol poseben položaj, saj so bile to šole, ki so bile med ostalimi strokovnimi šolami v največji odvisnosti od Ministrstva za bogočastje in uk. Predmetnik za (štiri-razredna) učiteljska iz leta 1870 je določal naslednje učne predmete:

Skica 6: Število tedenskih ur pouka obveznih učnih predmetov na moških in ženskih učiteljskih (Verordnungsblatt für..., 1870)

PREDMETI	MOŠKO UČITELJSKE				ŽENSKO UČITELJSKE			
	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.
<i>Obvezni</i>								
Verouk	2	2	1	1	2	2	1	1
Učni jezik	5	4	4	4	5	4	4	4
Pedagogika s								
prakt. vajami	-	2	5	8	-	2	5	8
Prirodopis	3	2	2	2	3	2	2	2
Naravoslovje	2	3	3	2	2	3	3	2
Geografija	2	2	2	2	2	2	2	2
Aritmetika in								
geometrija	4	4	4	2	4	4	4	2
Zgodovina z drž.								
zakonodajo	2	2	2	2	2	2	2	2
Kmetijstvo	-	-	2	2	-	-	-	-
Gospodinjstvo	-	-	-	-	-	-	-	1
Pisanje	2	1	-	-	2	1	-	-
Risanje	2	2	2	2	2	2	2	2
Petje	2	2	2	2	2	2	2	2
Violina	2	2	2	2	-	-	-	-
Klavir	-	-	-	-	2	2	2	2
Telovadba	2	2	2	2	1	1	1	1
Francoski jezik	-	-	-	-	3	3	2	2
Ženska ročna dela	-	-	-	-	2	2	1	-
Skupaj ur	30	30	33	33	34	34	33	33

Skica 7: Število tedenskih ur pouka neobveznih učnih predmetov na moških in ženskih učiteljiščih (*Verordnungsblatt für...*, 1870)

PREDMETI	MOŠKO UČITELJIŠČE				ŽENSKO UČITELJIŠČE			
	R A Z R E D I							
	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.
<i>Neobvezni</i>								
Drugi deželni jezik	2	2	2	2	2	2	2	2
Angleščina	-	-	-	-	3	2	2	2
Klavir in orgle	2	2	2	2	-	-	-	-
Metode poučevanja gluhih, slepih in duševno zaostalih	-	-	-	2	-	-	-	-
Skupaj ur	4	4	4	6	5	4	4	4

Pri pregledu vsebin teh učnih predmetov moramo poudariti, da je bila možnost razvoja slovenske nacionalne identitete izredno majhna. Med družboslovnimi predmeti predmetnik ni nikjer navajal slovenščine niti kot učnega predmeta, kaj šele kot učnega jezika. Glede obveznega pouka jezikov je omenjal le predmet »učni jezik« ter francoščino, medtem ko uvršča med neobvezne učne predmete drugi deželni jezik, ki naj se uvaja le po potrebah, različno po posameznih deželah (*Verordnungsblatt für...*, 1870). Tako nam že predmetnik pokaže, da učiteljišča niso imela določenih vsebin za pouk slovenskega jezika, ki se je sicer v praksi, vključeval na učiteljišča kot drugi deželni jezik.

Učiteljišča so, kot smo lahko razbrali iz učnih načrtov, dajala možnost nacionalne vzgoje pri predmetu zgodovine. Ta načrt je namreč zahteval, da se morajo dijaki seznaniti z zgodovino posameznih avstrijskih dežel s posebnim poudarkom na kulturno zgodovino (*Verordnungsblatt für...*, 1870). Iz tega lahko sklepamo, da so dijaki pri tem pouku spoznavali tudi slovenske dežele in njihovo kulturo.

Po učnem predmetniku in načrtu pa so učiteljišča tudi pri pouku glasbe seznanjala bodoče učitelje z avstrijskimi domovinskimi in ljudskimi pesmimi (*Verordnungsblatt für...*, 1870). Iz tega je mogoče sklepati, da so med ljudskimi pesmimi spoznavali tudi slovensko pesem, čeprav za to nismo našli oprijemljivih primerov.

Kako razvijati slovensko nacionalno vzgojo na srednjih šolah in tudi pri pouku zgodovine?

To je bilo eno od vprašanj, s katerim so se ukvarjali zavedni slovenski učitelji, predvsem na gimnazijah in realkah. Predmetniki in učni načrti, kot smo lahko videli, niso imeli posebej poudarjenih učnih ciljev in vsebin za razvijanje nacionalne vzgoje pri dijakih. Še najmanj pa je v teh mogoče zaslediti slovensko nacionalno vzgojo. Le določene vsebine posameznih predmetov so prinašale poudarek na avstrijski domovinski vzgoji. Zavedni slovenski učitelji pa so lahko prav pri teh predmetih, ki smo jih navajali, oblikovali in razvijali slovensko nacionalno vzgojo, znotraj katere so lahko tudi razvijali nacionalno identiteto Slovencev. Ali so si prizadevali za razvijanje bolj kulturne ali politične, oziroma ali so želeli razvijati hkrati kulturno in politično nacionalno identiteto pa nam bodo pokazali opisani primeri prizadevanj za nacionalno vzgojo pri posameznih predmetih na srednjih šolah.

Pri pouku geografije in zgodovine so bili dijaki lahko deležni slovenske nacionalne vzgoje, ki se je najbolj prepletala z domovinsko in državljansko avstrijsko vzgojo. Pri urah geografije so dijaki lahko najprej spoznavali domači kraj, kjer je bila šola, skupaj z vsemi

znamenitostmi, mesti, vasm, rekami, morjem, dolinami, s hribi itd. Šele ko so spoznali svoj domači kraj, jih je zavedni slovenski učitelj seznanil z drugimi kraji in deželami. Tako se je dijakom najprej vtisnil v spomin domači kraj, s čemer se je seveda najbolj oblikovala ljubezen do domačega kraja. Poudarjal se je tudi pomen uporabe zemljevidov rojstne dežele in domačega kraja. Pri tem pa je zopet pomembna vloga učitelja, ki je dijakom predstavil njihovo domovino s pomočjo zemljevida domačega kraja, jih seznanil z drugimi deželami in ljudstvi, in sicer tako, da jim je poudarjal: »ktere dežele in ljudstva so naši domovini nar bliže, in jim dopoveduje, s katerimi ljudstvi smo si nar bolj v rodu, - s katerimi smo v zvezi v državi: državljani i.t.d.« (Pašnik, 1862, str. 7). Pri tem se vidi paradoks domovinske vzgoje za slovenske dijake. Ti so bili deležni poleg avstrijske domovinske in državljanske vzgoje, ki je bila vzgoja v duhu pripadnosti slovenskih dežel in slovenskega naroda Avstriji, še slovenske domovinske in hkrati slovenske nacionalne kulturne vzgoje. Ta je oblikovala ljubezen do posamezne slovenske dežele in domačega kraja. Učitelj naj bi pri tem dijakom lahko razvijal čut pripadnosti slovenskemu narodu tako, da bi seznanjal dijake s posebnostmi in z lastnostmi slovenskega naroda, po katerih se ta razlikuje od drugih narodov. Tako bi oblikoval pri dijakih nacionalno zavest in identiteto. Primer iz Učiteljskega tovariša nam kaže, da so učitelji to poskušali tako, da so dijakom posebej razlagali, »da ima vsaki narod svoje šege, svoje navade, svoje petje in svojo obleko, po kateri se od drugih razloči.« (Pašnik, 1862, str. 7). To pa so zavedni učitelji lahko dosegali, če so dobro poznali kraj, v katerem je bila šola, z vsemi navadami, s šegami, z znamenitostmi, naravnimi bogastvi in obrtjo, s čemer so dijakom dajali dodatno znanje o življenju njihovega kraja. Šele ko so to dosegli, so učitelji širili učno snov na dežele avstrijske monarhije, potem Nemčije in šele nato dežele vse Evrope, Azije, Afrike, Amerike itd. (Gros, 1865).

Pri pouku zgodovine so se dijaki med drugim seznanjali z zgodovino razvoja Avstrije in razmer državnega življenja. Pri tem so lahko zavedni slovenski učitelji poudarjali, kot je omenjeno v Učiteljskem tovarišu, »kako in kateri narodi so napredovali, za kaj in kateri zopet so v omiki zaostajali, kaže nam tudi prijazne in sovražne dotike držav in narodov.« (Nekoliko o zgodovini, 1866, str. 284). Tako so pri pouku geografije in zgodovine dijaki dobili znanja o slovenski domovini, njeni kulturi, zgodovini in običajih samo v tem primeru, če so jih s tem seznanjali in nacionalno vzgajali zavedni slovenski učitelji. To je bila edina možnost za spoznanje pripadnosti slovenskemu narodu, kateri je živel razdrobljeno po posameznih deželah, ki so bile sestavni del avstrijske države. Če pa so zavedni učitelji uspeli uresničevati koncept slovenske nacionalne vzgoje, so dijaki s spoznavanjem svojega naroda, domovine in kulture, lahko oblikovali in razvijali nacionalno zavest ter identiteto Slovencev. Pri pouku geografije in zgodovine so se učitelji, ki so se odločili za razvijanje nacionalne vzgoje, lahko posluževali tudi različnih razlag z nacionalnimi poudarki. Za primer smo našli eno izmed teh, ki poudarja pojem narodnosti takole: »Narodnost je plamen iskrene ljubezni do svojega naroda in do vsega, kar je narodovega... Narodnost je z narodom tako ozko zvezana, da ni pod solncom naroda brez narodnosti in tudi ni mogoče, da bi brez nje shajal; zakaj, kjer ni ljubezni do naroda, gazi narod zapuščen po blatu temnega neznanstva, in se težko kdaj zave. In ako je narod dolgo v temoti, se mora časoma drugemu narodu prikupiti in se več ali manj vanj izlivati.« (Nadkupski, 1862, str. 65). Prav s takimi razlagami so si učitelji prizadevali dijakom prikazati, da je slovenski narod znotraj Avstrije povezan z drugimi narodi, ki se od našega razlikujejo, hkrati pa je v navedenem primeru učitelj želel opozoriti na pomembnost ohranitve in nadaljnega razvoja slovenskega naroda, da ta ne bi podlegel vplivom drugih narodov.

Pri pouku slovenskega jezika so se učitelji zavedali pomena uporabe slovenščine, s katero so lahko dijaki širili svoje znanje, pismenost, govor v knjižnem jeziku, na osnovi česar se je gradila tudi osnova za nadaljnje izobraževanje drugih jezikov. Poleg tega pa se »pri izobraževanju maternega jezika večkrat že otroku vcepi nekaka želja po višji jezikovni popolnosti, kar zna biti kdaj našemu jeziku in vsemu narodu veliko veliko koristi in slave

donaša. Omika maternega jezika zaljša našo mladino in kaže žlahtno ljubezen do domovine, ktera se mora bolj in bolj vnemati in spopolnovati.« (Kako in kdaj..., 1862, str. 129–130). Prav tega so se zavedali tisti slovenski učitelji, ki so razumeli pouk slovenskega jezika kot osnovo za nacionalno vzgojo. Znotraj omenjene vzgoje pa so lahko razvijali kulturno nacionalno identiteto Slovencev. To nam kaže, da so širili ljubezen do maternega jezika in s tem tudi do domovine. Tako se je slovenska nacionalna vzgoja prepletala z domovinsko. O tem, kako naj učitelj razširja ljubezen do maternega jezika in slovenske domovine, je bilo opisano v Učiteljskem tovarišu takole: »Učitelj razširja ljubezen do domovine in do maternega jezika, če si z besedo in djanjem prizadeva, da kaj pripomore k blagostanju domovine in k likanju in priznanju maternega jezika... nar bolji pripomoček so mu slovenske berila in slovenski zemljovid. Kadar postavim, učenci berejo od domovine, jim domoljubni učitelj razlaga, da tam, kjer je kdo rojen bil, kjer si je pri svojih ljubih starših igral, radoval in se izrejal, tam, kjer se je nar pred učil govoriti in hoditi, kjer je poslušal nauke svoje matere i.t.d., je njegova mila domovina. - In tisti jezik, ktereга se je nar pred učil pri svoji dragi materi, je njegov materni jezik, ktereга mora ko svojo dedšino hraniti, varovati in braniti.« (Pašnik, 1862, str. 7).

Učitelji so lahko s pomočjo slovenskih beril seznanjali dijake s slovenskimi pisatelji, pesniki in drugimi umetniki, še posebej, če so jim pripovedovali, kot je med drugim zabeleženo v Učiteljskem tovarišu: »koliko učenih mož se je že za blagor domovine in za zboljšanje maternega jezika trudilo, in se še trudijo.« (Pašnik, 1862, str. 7). Na omenjene načine so zavedni slovenski učitelji na srednjih šolah pri pouku slovenskega jezika lahko oblikovali nacionalno identiteto Slovencev. S tem so razvijali predvsem kulturno nacionalno identiteto, saj so poudarjali pomen slovenskega jezika, literarne zgodovine, pisateljev in drugo. S tem so dosegali identifikacijo dijakov, predvsem s slovenskim jezikom in kulturo nasploh.

Nacionalna vzgoja je lahko potekala tudi pri umetniških vzgojnih predmetih, med katerimi naj omenimo pouk petja. Koncept slovenske nacionalne vzgoje je glasbeni pouk dopolnjeval tako, da so se dijaki učili slovenskih pesmi in jih prepevali, pri čemer so se tudi seznanjali s slovenskimi pesniki in skladatelji. V zvezi s tem je nadučitelj Govekar zapisal, »da je dobro, če učitelj otroke le take pesmi vadi, katerih napevi so lahki, prijetni in imajo narodnega duha. Posebno radi otroci take pesmi pojejo, ktere njih domače dela in opravila, ali njih vsakdanje življenje zadevajo... po katerih se učijo poznati imenitne kraje ali dogodbe naše zemlje.« (Govekar, 1862, str. 199).

Zavedni slovenski učitelji so pri pouku določenih predmetov na različne načine, kot lahko razberemo iz navedenih primerov, poudarjali pomembnost ljubezni do slovenske domovine, njene kulture, jezika, zgodovine, do znamenitosti, običajev, petja in drugo, s čemer so razvijali svojevrstne koncepte nacionalne vzgoje in oblikovali dijakom nacionalno zavest, čut pripadnosti slovenski narodnosti in jim s tem omogočili razvoj nacionalne identitete Slovencev. Kot nam kažejo primeri, so se ti zavzemali predvsem za razvoj kulturne nacionalne identitete, kar so jim omogočale tudi predpisane vsebine posameznih predmetov, ki so bile tudi tako usmerjene. Prav na osnovi omenjenih primerov prizadevanj zavednih slovenskih učiteljev lahko rečemo, da so ti pri pouku razvijali zgolj kulturno nacionalno identiteto, ne pa politične, saj nikjer ni bilo omenjenih vsebin, ki bi poudarjale pomen ustanovitve slovenskih družbenih institucij s slovenskim jezikom kot uradnim in državnim, in zamisli o Zedinjeni Sloveniji. Da pa so se zamisli o oblikovanju politične nacionalne identitete širile iz življenja zunaj šole v šole, kar ni zaslediti v navedenih primerih pri pouku, temveč pri različnih drugih oblikah delovanja na šolah, pa nam kažejo primeri nacionalnih gibanj predvsem gimnazijskih dijakov. Možnost do oblikovanja ne le kulturne nacionalne identitete, temveč tudi politične, pa so bili na srednjih šolah, predvsem gimnazijah, germanizatorski pritiski. Ti so zatirali vse slovenske nacionalne zamisli in težnje, ki so imele - poleg poudarjanja pomena razvoja slovenskega jezika in celotne kulture - tudi politični značaj. Tovrstne zahteve so iz šol prehajale tudi v širše politične sfere, kjer se je zahtevalo priznanje slovenščine kot

javnega, družbenega in institucionalnega jezika. Enake zahteve so se postavljale za šole na Slovenskem, ki naj bi bile »slovenske«, kar pomeni, da bi pouk potekal v slovenskem jeziku.

Sklepne misli

Iz omenjenih predmetnikov in učnih načrtov za gimnazije, realke in strokovne šole, lahko sklepamo, da so imele najmanj možnosti nacionalne vzgoje tiste srednje šole, ki so bile nemške, torej v tistih, kjer je pouk potekal v nemščini. Iz vsebin predmetnika posameznih tipov šol je mogoče razbrati, da dejansko ni bilo predpisanih vsebin o slovenski kulturi, zgodovini in jeziku, razen učnega načrta slovenščine za gimnazije iz leta 1849. Med obveznimi predmeti na gimnazijah in realkah je bil le še predmet geografija in zgodovina, ki je znotraj vsebin avstrijske geografije in zgodovine prinašal znanja o slovenskih deželah, ker so bile te sestavni del Avstrije. Dijaki so bili pri tem predmetu, po učnem načrtu, deležni avstrijske državljske in domovinske vzgoje, kar je pomenilo, da je bila zgodovina slovenskih dežel del avstrijske zgodovine. To je bil za slovenske dijake paradoks, saj je bila za njih dejanska domovina, določena slovenska dežela, ne pa le Avstrija. Kot nam kažejo učni načrti, je morala biti pri tem pouku poudarjena avstrijska domovinska vzgoja, medtem ko je bila slovenska domovinska vzgoja dejansko le stvar zavednosti slovenskega učitelja. Poleg tega pa so gimnazije in realke po svoje oblikovale učne načrte za neobvezne predmete, med katerimi so bili lahko tudi taki, ki so poudarjali slovenstvo (na primer petje in štajerska zgodovina na mariborski in celjski gimnaziji), kar so bili očitno izjemni primeri.

Podobno je bilo tudi na učiteljskih in strokovnih šolah znotraj realk. Sicer pa tudi med strokovnim šolstvom, ki je bilo odvisno od slovenskih obrtnih združenj, društev in zbornic, ni bilo predpisanih vsebin, ki bi poudarjale zgodovino in slovenstvo. Prav tu se nam razkrije pomembna razlika med srednjimi šolami, ki je bila v njihovi izobraževalni in vzgojni usmerjenosti. Pri tem mislimo na to, da so bile strokovne šole predvsem usmerjene v strokovno izobraževanje in pridobivanje praktičnih znanj, pri čemer ni bilo toliko poudarka na splošnem izobraževanju in vzgajanju, kot je bilo to še predvsem na gimnazijah, ki so bile izrazito splošno-izobraževalne in so poudarjale pomen vzgoje novega humanizma. Razlika v razvoju koncepta nacionalne vzgoje na srednjih šolah je v tem, da strokovne šole niso imele tolikšnega poudarka na nacionalni vzgoji, kot ga je imela, denimo, gimnazija. Lahko bi rekli, da so bile še posebej strokovne šole, ki so jih ustanovljale slovenske zbornice, društva in združenja, med vsemi srednjimi šolami najbolj »slovenske« šole. V njih je potekal pouk v slovenščini. Večina dijakov in učiteljev je bila slovenske narodnosti, zato tudi ni mogoče zaslediti mednacionalnih razlik, ki so bile v ostalem šolstvu. Po vsem tem bi bile lahko prav te šole tiste, ki bi imele največ možnosti oblikovanja koncepta slovenske nacionalne vzgoje. To pa ni bil namen teh šol, zato tudi predmetniki in vsebine pouka niso omenjale nacionalnosti. Tako so tovrstne vsebine vidne izraziteje na gimnazijah in tudi realkah ter nekoliko na učiteljskih, kjer pa nacionalnost ni bila usmerjena v razvoj koncepta slovenske nacionalne vzgoje, temveč v koncept nemške nacionalne vzgoje, saj so bile to nemške šole, v nemškem učnem jeziku in tudi z učnim osebjem, ki je bilo tudi germanizatorsko usmerjeno. To je pomenilo, da so bile prav tiste šole, ki so bile po svojem namenu najbolj vzgojno naravnane na Slovenskem, germanizirane.

Pri vsem tem pa moramo poudariti, da Slovenci zaradi centralno organiziranega avstrijskega šolstva, znotraj katerega smo bili, nismo imeli svoje pristojnosti, s tem pa tudi zelo malo možnosti za oblikovanje koncepta slovenske nacionalne vzgoje, kar nam razkrijejo tudi predpisani predmetniki in učni načrti. Lokalna je bila le možnost odločitve o slovenščini kot učnem predmetu in o drugih neobveznih učnih predmetih. To je pomenilo, da so imeli na srednjih šolah največjo vlogo pri oblikovanju koncepta slovenske nacionalne vzgoje prav zavedni slovenski učitelji, ki so znali uporabiti vsebine predmetov tudi

za širjenje znanj iz slovenske zgodovine, kulture, umetnosti in pomena slovenskega jezika. Na osnovi tega so lahko bolj razvijali kulturno nacionalno identiteto kot pa politično. To nam nakazujejo tudi analizirani predmetniki in vsebine učnih načrtov posameznih predmetov. Zato lahko le menimo, da so dijaki pri slovenski nacionalni vzgoji znotraj pouka, najbolj razvijali kulturno nacionalno identiteto, kajti cilji in vsebine predmetov niso imeli posebnih poudarkov na politiki, še najmanj na politiki slovenskih dežel. Znanja o tem so lahko dijaki dobili vzporedno s spoznanji političnega razvoja Avstrije le pri pouku geografije in zgodovine, ki pa je potekal le v gimnazijah, realkah in na učiteljskih. Kot spoznamo, je imel pouk zgodovine skupaj z geografijo veliko možnosti za razvoj koncepta nacionalne vzgoje, več kot ostali predmeti, saj je bil predmet zgodovine in geografije obvezen. Iz omenjene analize ugotovimo, da je bilo znotraj srednjih šol težje oblikovati politično nacionalno identiteto Slovencev. Njen osnovni poudarek je bil na postavitvi slovenskih javnih institucij (kulturnih, političnih in gospodarskih), kjer bi bila slovenščina tudi uradni jezik. Oblikovanje politične nacionalne identitete Slovencev, kot nam nakazujejo predpisani učni cilji in vsebine posameznih predmetov, ni bilo možno. Zato lahko le predpostavljamo, da je oblikovanje politične nacionalne identitete pri pouku (zgodovine in geografije) potekalo znotraj koncepta slovenske nacionalne vzgoje, s posebnimi poudarki na zahtevah po slovenščini kot uradnem jeziku v vseh družbenih institucijah, po Zedinjeni Sloveniji, kar pa so lahko uveljavljali le zavedni slovenski učitelji. Posreden dokaz za to vidimo v zahtevah, ki so jih učitelji izražali v javnih ali strokovnih glasilih, kjer so pogumno pozivali, kako naj slovenski učitelji pri posameznih srednješolskih predmetih vključujejo nacionalno tematiko. Zato lahko rečemo, da so bili zavedni slovenski učitelji temeljni nosilci slovenske nacionalne vzgoje ter oblikovanja nacionalne identitete, saj kot nam kažejo vsebine predmetnikov, so bile te glede slovenske zgodovine in nacionalne tematike izredno skromne.

Viri in literatura

- Bericht der Handels und Gewerbekammer Laibach für 1854–1856; v: Mestni arhiv Reg. I. fasc. 631 in 764, Mestni arhiv Ljubljana, Laibach, 1854–1856.
- Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich, Der kaiserlich - königlichen Hof - und Staatsdruckerei, Wien, 1849.
- Govekar, F.: Beseda o šolskem petju; v: Učiteljski tovariš, 1. julij, Ljubljana, 1862.
- Gros, J.: Zemljopisje v šolah; v: Učiteljski tovariš, 15. avgust, Ljubljana, 1865.
- Kako in kdaj naj izobražuje se materni jezik v naših šolah; v: Učiteljski tovariš, 1. maj, Ljubljana, 1862.
- Lehrplan und Instructionen für den Unterricht an den Gymnasien in Österreich, A. Pichlers Witwe & Sohn, Wien, 1900.
- Mariborska gimnazija; v: Novice, 13. september, Ljubljana, 1865.
- Nadkupski: O narodnosti; v: Učiteljski tovariš, 1. marec, Ljubljana, 1862.
- Nekoliko o zgodovini; v: Učiteljski tovariš, 15. september, Ljubljana, 1866.
- Normallehrplan der Realschulen; v: Instructionen für den Unterricht an den Realschulen in Österreich im Anschlusse an einem Normallehrplan, K.k. Schulbücher - Verlage, Wien, 1899.
- Novičar - Iz Kranja; v: Slovenski prijatelj, 15. november, Celovec, 1862.
- Osnova učnega črteža za kmetijska nadaljevalna izobraževališča. Ljubljana: Klein & Kováč (Eger), 1876.
- Pašnik; v: Učiteljski tovariš, 1. januar, Ljubljana, 1862.
- Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, K.k. Staatsdruckerei, Wien, 1870.